

Muutuv seksuaalsus ja selle kujutamisiisid eesti erootilises nüüdisproosas

PILLERIIN PUHLOV

Seksuaalsuse kujutamine kirjanduses on olnud problemaatiline, kuna seda raamivad kultuuriti ajas muutuvad normid, ootused ja tabud. Need kujundavad ka seda, kuidas seksuaalsust käsitlevaid teoseid kirjandus- ja kultuuriväljal mõistetakse ja vastu võetakse. Sõltumata sellest, mil viisil on seksuaalsust esitatud, on eri kunstiliigid – kirjandusest ja kujutavast kunstist kuni muusika, teatri ja filmi – rõhutanud seda kui jõudu, mis on põimitud identiteedi, vabaduse ja kontrolli küsimustega. Seksi kujutamise viis ei pruugi olla ainult ajastu peegel, vaid see pakub muu hulgas loominguulist vabadust ning võimalust uurida indiviidi identiteedi ja enesemääratluse kujunemist. Nii asetuvad erootilise žanri teosed seksuaalse vabanemise ja rõhumise, tabude murdmise või kinnistamise käsitlemise ning seksuaalsuse kujutamisiiside tõttu kultuurilistesse ja ühiskondlikesse aruteludesse. Oluline on eristada lihtsalt seksuaalsuse representatsiooni kirjanduses ning erootilist ilukirjandust kui spetsiifilist žanri. Kuigi seksuaalsus võib olla esil väga erinevates kirjandusžanrides, tähendab erootiline kirjandus, et teksti esteetiline ja narratiivne fookus on seksuaalsusel ning selle selgel kujutamisel. Artiklis vaadeldakse, kuidas avalduvad seksuaalsuse poeetika ja kirjeldamisiisid nüüdisaegses eesti kirjanduses.

Artikli fookuses on XXI sajandi eesti erootiline proosa ning viisid, kuidas seksuaalsust selles mõtestatakse. Kuigi seksuaalsuse temaatika ei ole eesti kirjanduses uus nähtus – seda on kajastatud nii rahvapärimeses kui ka eri ajastute luules ja proosas ning uuritud kirjanduslooliselt¹ –, ei keskendu käesolev artikkel selle ajalooliste ja kultuuriliste kihistuste vaatlusele, vaid tähelepanu all on taasiseseisvunud Eestis ilmunud erootiline proosa. Analüüsivad teosed on valitud nende tuntuse, leviku ning seksuaalse ainese ulatuse ja esilolemise põhjal. Valik ei ole ammendav, vaid keskendub näidetele, milles avalduvad nüüdisaegse eesti erootilise proosa peamised poeetilised ja temaatilised jooned.

Analüüs lähtub eeldusest, et eesti erootiline nüüdisproosa kujuneb dialoogis lääne kultuuriruumis arenenud seksuaalsuse diskursustega. Samal ajal võetakse arvesse eesti kirjandusvälja eripära: väikeses ja tihedalt seotud kirjandusruumis mõjutavad teoste retseptiooni tugevalt nii kultuurilised normid kui ka institutsionaalsed suhted. Teoste analüüs lähtub arusaamast, et seksi ja ihade kujutamine ilukirjanduses pole lihtsalt provokatsioon ega transgressiivne akt, vaid viis uurida

¹ Vt nt Ingvar Luhaääre „Eesti erootika ajalugu. Eestlaste armuelu muinasajast tänapäevani” (2005), Ants Järve koostatud kogumikku „Erotikos. Erootiliste varjundite ja värelustega jutte ja värse 20. sajandi alguskümnendite eesti kirjanduses” (2009), Jaak Urmeti koostatud antoloogiat „Sõnad soojas süliiriimis. Seks eesti luules” (2011) ja Reet Hiiemäe raamatut „Armastus eesti rahvapärimeses” (2015).

inimeseks olemise ja ühiskonna toimimise sügavaid kihte. Uurimuse lähenemisviis on interdistsiplinaarne, ühendades kirjandusteaduse, filosoofia, sotsioloogia ja kultuuriteooria, et analüüsida tekstides avalduvaid ühiskondlikke arusaamu ning nende poeetilist ja stiililist väljendust.

Nüüdisaegsed arusaamad seksuaalsusest

XIX sajandil oli seksuaalsuse tohutu ja talitsematu võim nii inimvaimu kui ka ühiskonnas toimuva üle tekitanud aukartuse ja viinud suisa hirmuni: seksuaalsust püüti ohjeldada, leiti, et inimesed ei ole võimelised kontrollima oma ihade hävitavat loomust ning erootilisus peaks rangelt püsima heteroseksuaalse abielu piirides ja isegi seal olema maha vaikitud. XX sajandil domineeris humanitaar- ja sotsiaalteadustes essentsialistlik nägemus seksuaalsusest: rõhutati selle muutumatut, ebaühiskondlikku, lausa üleajaloolist olemust. Seesugused arusaamad lähtusid suuresti meditsiiniteadustest. Järk-järgult hakkas suhtumine muutuma. 1960-ndate ja 1970-ndate nn seksuaalrevolutsiooniga kaasnesid uued arusaamad naiste seksuaalsusest, ühtlasi avarus seksuaalne väljendusvabadus. (Gwynne, Poon 2012: xi)

Michel Foucault on teoses „Seksuaalsuse ajalugu” (1976, e k 2005) analüüsinud seksuaalsuse ja võimu suhteid. Tema hinnangul pole seksuaalsus tihedalt seotud üksnes kehalisuse ja identiteedi, vaid ka ühiskondliku kontrolli ja teadmiste institutsioonidega, see kujundab inimese arusaamu iseendast ja suhteid teistega: „[---] seksidiskursusi ei ole juurde tekkinud mitte väljaspool võimu haardeulatust ega võimu vastaselt, vaid just seal, kus võim tegutseb, võimu teostamise vahendina. Kõikjal õhutati inimesi rääkima, kõikjal loodi võimalusi kuulamiseks ja üleskirjutamiseks, kõikjal võeti kasutusele vaatlemise, küsitlemise ja sõnastamise protseduurid.” (Foucault 2005: 39–40) Foucault räägib seksuaalsusdiskursuse plahvatusest, mis on nähtav eeskätt nüüdisaegses lääne kultuuriruumis ning avaldub muu hulgas seksuaalsuse käsitluste ja selle kategooriate mitmekesisumisena. Eesti kultuur on arenenud suures osas lääne kultuuriarusaamade ja arutelude mõjusfääris, ehkki sageli ajalise nihkega. Foucault’ analüüs näitab aga, et isegi seksuaalsuse käsitlemise avatus ja muutlikkus võivad olla võimu uute mehhanismide osa. See arusaam on seotud kriitikaga oletuse kohta, et seksuaalsus on alla surutud: Foucault’ (2005: 40–41) meelest pole põhjust arvata, et seksuaalsust on minevikus lihtsalt maha surutud, vaid pigem on seda ühiskondlikes aruteludes ja teadmiste kaudu toodetud ja korrastatud. Seega võib mõelda, kas tänapäevane seksuaalne vabadus tähistab tegelikku emantsipatsiooni või on see pigem uus raamistik, mis käivitab võimu ja teadmise mehhanisme teistsugusel, ent ikkagi reguleeritud viisil ning pakub ehk vaid näilist vabadust, kuid on samal ajal sotsiaalsete ja kultuuriliste normide jätkuva järelevalve all.

Sotsioloogid on rõhutanud nüüdisseksuaalsuse n-ö voolavat iseloomu. Inimsuhteid, sealhulgas intiimsuhteid, mõjutavad ühiskonnamuutused: tänapäeva maailmas, mida iseloomustab ebapüsivus, on ka suhted haprad (Bauman 2003: VIII). Enamikule suhetele on omane ambivalentsus, mida on kirjeldanud sotsioloog ja filosoof Zygmunt Bauman: n-ö voolav armastus (ingl *liquid love*) on avatud, kergesti

katkestatav ja uuesti alustatav suhe, millele on omane „kõhedusttekitav haprus, haprusest tulenev ebakindluse tunne ning vastuolulised soovid, mida see tunne esile kutsub – ühelt poolt sidemeid tihendada, teisalt vabana hoida” (Bauman 2003: VIII). Siinkohal tõuseb esile individuaalsus: (paari)suhte säilitamisele eelistatakse indiviidi heaolu, juhul kui suhtes olemine mõjuks sellele negatiivselt. Selline individualistlik lähenemine on vastuolus varasemate arusaamadega, mille järgi peeti paarisuhte ja perekonna säilitamist moraalseks kohustuseks.

Nüüdisseksuaalsuse individualistlikku definitsiooni toetab samuti ühiskonna-teoreetiku ja sotsioloogi Anthony Giddensi (1992) idee tänapäeva suhete muutlikkusest. Giddens rõhutab seksuaalsuse vabadust bioloogilistest ja sotsiaalsetest normidest ning keskendumist enesemääratlemisele ja isiklikule rahulolule. Ta väidab, et muutuv, vormitav seksuaalsus (ingl *plastic sexuality*) on vabastatud reproduktiivsuse vajadusest ja seetõttu on see seotud pigem isiksuse kui bioloogilise funktsiooniga (Giddens 1992: 2). Nüüdisseksuaalsus „toimib kui kohandatav isik-omadus, mis on peamine ühenduslüli keha, identiteedi ja sotsiaalsete normide vahel” (Giddens 1992: 15). Nii ei määratle seksuaalsust enam üks kindel eesmärk ega keskne norm, nagu laste saamine ja traditsioonilised presuhted, vaid laiemalt individuaalsed püüdlused ja erinevad eneseväljendusviisid. Seksuaalsuse ja identiteedi põimumine viib Giddensi käsitluses küsimuseni, millised on nüüdisaegsete seksuaalsuhete laad ja ootused. Uute suhtevõimaluste aluseks on partnerite avatus ja vastastikune rahuldus. Kui Baumanil on pessimistlik vaade, et inimesed ei suuda volava armastuse ühiskonnas rahulolu saavutada, kuna ebaselgete suhetega kaasneb liialt ebakindlust, siis Giddens leiab, et n-õ puhtad suhted on siiski tänapäeva maailmas võimalikud, kui need põhinevad vastastikusel (seksuaalsel jm) rahuldusel ja avatusel ning vastavad mõlema osapoole ootustele (Bauman 2003: 7, 89–90; Giddens 1992: 63–64, 139, 194–195).

Giddensi optimistlikum seisukoht, et „puhtad suhted” on võimalikud, peegeldab tänapäeva ühiskonna individualiseerumist ning pakub teoreetilist raami, mille kaudu saab mõtestada muu hulgas nüüdiskirjanduses kujutatud intiimsuhteid. Samal ajal tõstatab see küsimuse, kuidas sellised suhted sobituvad sotsiaalsete normide ja võimustusüsteemidega ning millisel moel suunavad normatiivsed raamistikud arusaamu seksuaalsusest ja lähedusest. Seksuaalsus pole pelgalt isiklik kogemus, vaid ka ühiskondlikult reguleeritud ja kultuuriliselt pingestatud nähtus, mille kujutamine kunstis ja kirjanduses võib esile tuua nii individuaalseid kui ka kollektiivseid pingeid. See kehtib eriti tänapäeva kultuurikontekstis, kus seksuaalsus on kujunenud justkui „poliitiliste lahkarvamuste miiniväljaks” (Gwynne, Poon 2012: xv) ning kus meedial on oluline roll seksuaalsete identiteetide kujundamisel ja vahendamisel (vt Hilton-Morrow, Battles 2015). Just seetõttu on oluline pöörata tähelepanu sellele, kuidas seksuaalsust ilukirjanduses kujutatakse ning milliste esteetiliste võtete, funktsioonide ja väärtushinnangute kaudu seda esile tõstetakse või kahtluse alla seatakse.

Seksuaalsuse kujutamise viisid

Seksuaalsust saab kirjanduses kujutada mitmel viisil, sealhulgas erootiliselt, pornograafiliselt ja romantiliselt. Kuigi kõigis neis tekstitüüpides võib leiduda intiimsust, iha ja kehalisust, on nende esteetilised, semantilised ja kultuurilised funktsioonid erinevad. Just žanrile iseloomulik sõnavara ja stiil tekitavad küsimuse, kust jookseb piir erootilise kirjanduse ja pornograafia vahel. Nende eristamine põhineb tihti väärtushinnangul: kui esimest nähakse sageli tegelastevahelisel vastastikusel soovil ja nõusolekul rajaneva seksuaalsuhte kujutamisenä, mida peetakse kultuuriliselt aktsepteeritavaks, siis teist käsitletakse domineerimisele ja objektistamisele keskenduva ning seetõttu taunitavana. Kuna mõlemad võivad sisaldada eksplitsiitset seksuaalsust ja esile kutsuda erutust, muutub nende eristamine tähenduslikuks eelkõige siis, kui seda eristust ei kasutata üksnes kirjeldava kategooriana, vaid normatiivse hinnangu andmiseks: erootika õigustamiseks ja pornograafia hukkamõistmiseks (Held 2014: 79). Ei erootiline kirjandus ega pornograafia ole oma olemuselt neutraalsed. Üldiselt on erootiline kirjandus siiski vastuvõetav seksuaalsete kujutuste vorm, samal ajal kui pornograafia ei ole sotsiaalselt ega poliitiliselt aktsepteeritav (Brulotte, Phillips 2006: x).

Pornograafilist ja esteetilist erootikat saab eristada nende seotuse alusel tarbimiskultuuriga ning selle järgi, millisel määral püütakse seksuaalsuse kirjeldamisel saavutada kunstipärast väljendust. Kui esimest on sageli kritiseeritud kui „hingetut, tarbimisest motiveeritud materialismi” ning nimetatud lausa kunstiliselt madalaks või kunstiväärtusetu kujutamiseviisiks (Best, Crowley 2012: 3), siis esteetilisest erootikast on sügavad kultuurilised ja poeetilised kihistused, mis toovad esile kehalisuse tähenduslikkuse. Susan Sontagi järgi ei ole aga pornograafiline kujutusviis ilmtingimata üksluine ega väärtusetu, vaid selles võib leida erinevaid kunstilisi tasandeid: alates otsesest ja detailirohkest seksuaalkujutusest kuni kirjanduslikult keeruka ja intensiivse kujundlikkuseni. Oluline on seksuaalsuse kujutamise intensiivsus, originaalsus ja võime tuua lugejani eksistentsiaalsed või poeetilised impulsid, mis nihestavad tavapärasest lugemiskogemusest ja avavad uusi vaatenurki inimteadvuse ning identiteedi kohta. (Sontag 2013: 49–50, 60–61)

Pornograafia ja erootika tähendusväljade ja kultuurilise staatuse erinevust on uurinud samuti filosoof Jerrold Levinson. Kui pornograafia peamine eesmärk on tarbija „seksuaalne rahuldus”, siis erootilisel kunstil, isegi kui see tugineb osaliselt seksuaalsele mõjule, on „teisi olulisi sihtmärke” (Levinson 2005: 229). Neid võib mõista näiteks esteetilise elamuse vahendamise, emotsionaalse tähenduse kujundamise ja inimliku intiimsuse üle mõtisklemisena. Eri eesmärkide rõhutamine seob erootilise loominguga pigem kunsti kui tarbimise sfääriga. Samuti märgib Levinson (2005: 229), et erootilist kunsti nauditakse ja hinnatakse, ent pornograafiat kasutatakse. Levinsoni mitmeastmelisest analüüsist järeldub, et erootilises kirjanduses toimib seksuaalsuse kujutamine tähenduskihtide vahendaja, mitte omaette eesmärgina, ning selle vastuvõtt eeldab esteetilist tundlikkust ja kontekstuaalset tõlgendust.

Niisamuti võib tekkida küsimus, mis eristab erootilist kirjandust romantilisest ilukirjandusest (ingl *romance fiction*). Kirjandusuuriija Pamela Regise (2003: 19, 30)

klassikalise definitsiooni järgi on armastusromaan proosateos, mille fookuses on romantiline suhe, mille käigus (pea)tegelased kohtuvad, nende suhe areneb, ületab takistusi ning kulmineerub kihluse või muu liiduga. Erootiline kirjandus seevastu pakub tihti episoodilist ja narratiivselt vähem struktureeritud lugu, keskendudes füüsilise naudinguga kujutamisele: erootiline romaan „põimib armastusromaaniga ja pornograafia žanrielemente” (McAlister 2021: 217) ja kuigi see võib sisaldada romantilisust, on esiplaanil sensuaalsus ja seksuaalsuse kujutus. Erootilises kirjanduses puudub sageli paarisuhte areng või on see minimaalne ja tegelased liiguvad episoodiliselt ühelt seksuaalselt kohtumiselt teisele ilma emotsionaalse järjepidevuse ega suhte süvenemiseta. Kuigi romantiline ja erootiline kirjandus võivad ositi kattuda – näiteks on mõlemas seksuaalseid stseene –, eristab neid see, kas keskmes on armastuse kui sotsiaalselt ja emotsionaalselt siduva jõu kujutamine või seksuaalsuse kui nauding ja kehalise kogemuse avastamine.

Tänapäeva erootilised narratiivid – eriti naisautorite loodud – esitavad küll oma seksuaalsust avastavate ja väljendavate naiste positiivseid kuvandeid, ent ometi on nende aluseks tihti patriarhaalne väärtusraamistik. See väljendub stereotüüpsetes rollides ja kujutusviisides, mis kinnistavad traditsioonilisi ootusi mehelikkusele ja naiselikkusele või taastoodavad intiimseid võimusuhteid. Feministlik narratiiviteooria on osutanud, et narratiivid ei ole kunagi päris neutraalsed, vaid võivad edasi anda soolisi hierarhiaid ja võimusuhteid (Roof 2018: 72). Kuigi erootika püüab sageli kujutada vastastikusel nõusolekul põhinevat seksuaalsuhet ja seksuaalset võrdsust, säilib paljudes tekstides naise kui ihaldusobjekti traditsiooniline roll, mis on kirjanduslikus traditsioonis sügavalt juurdunud. Feministlikud uurijad on samuti osutanud romantika ja erootika žanri ambivalentsele. Kirjandusteadlane Julie Dugger (2014: 11) märgib, et armastusromaanide populaarsus põhineb paradoksaalsel pingeväljal: kuigi žanr võib pakkuda naiste enesekehtestamist ja sõltumatust kujutatavaid tegelaskujusid, on nende teoste keskne aines siiski mehega emotsionaalse ja seksuaalse läheduse saavutamine. Nii seob selline romaan seksuaalsuse sageli romantilise suhte raamistikuga ning pakub kujutlust suhtelisest iseseisvusest, mis realiseerub alles heteroseksuaalses paarisuhtes. Duggeri sõnul võivad sellised narratiivid vastanduda traditsioonilisele meheliku autonoomia ideaalile, kuid samal ajal kinnitavad need naiselikku „suhtelist” subjektsust, mis on seotud armastuse ja romantilise paarisuhtega. (Dugger 2014: 6–7, 11)

Feministlikes käsitlustes eristatakse sageli „mehe pilku” (ingl *male gaze*) ja „naise pilku” (*female gaze*). Kuigi naisautorite erootilised teosed võivad avada naise perspektiivi, on paljud tekstid kinni patriarhaalses raamistikus narratiivsete valikute ja kujutusviiside kaudu. Nn naise pilk ei pruugi täielikult murda naise objektistamise ja soolise allutamise kujutusmustreid, vaid astub nendega pigem dialoogi. Nii võivad meesvaatleja hoiakud ikkagi tekstis kajastuda – näiteks läbi soolistatud vaatepunkti, süžeealiste valikute või naise kujutamise viisi, mis vastab heteronormatiivsele ihuloogikale. Sellised erootilised narratiivid näitavad, et žanri „positiivsus” ei tähenda tingimata neutraalset mõttearendust, vaid toimib sageli patriarhaalse kujutustraditsiooni raamidest. Ehkki naise subjektiivne kogemus on sellistes narratiivides esile tõstetud, põrkub see sageli žanrile omaste soorollide ja võimusuhte stereotüüpidega.

Eesti erootiline nüüdisproosa

Erootilise kirjanduse keskendumine seksuaalsuse kujutamisele, mida ümbritsevad endiselt tugevad tabud ja normatiivsed ootused, kutsub esile erisuguseid sotsiaalseid ja kultuurilisi reaktsioone, mis mõjutavad autori mainet ja vastuvõttu kirjandusväljal. Seetõttu on selles žanris levinud pseudonüümide kasutamine, mille põhjused ulatuvad privaatsuse kaitsest kuni loomingulise vabaduseni. Eelkõige naiskirjanikel on varjunime eelistamine seotud sooviga vältida sotsiaalset hukkamõistu (Maupassant 2016), mis võib kaasneda seksuaalsuse avatud käsitlemisega kirjanduses. Pseudonüüm aitab hoida oma isikliku elu kirjutamisest eraldi ning vältida soovimatut tähelepanu.² Mõnel juhul võib pseudonüüm varjata autori sugu või muuta selle lugeja jaoks ebaselgeks. Samal ajal ei tähenda autorite strateegiline nähtamatus või nime varjamine erootilise proosa ebaolulist positsiooni kirjandusväljal. Vastupidi, pseudonüümide laialdane kasutamine osutab pigem sellele, et seksuaalsuse eksplitsiitne kujutamine on küll kultuuriliselt tundlik teema, ent samal ajal piisavalt levinud ja nõutud, et kujuneda püsivaks kirjanduslaadiks. Kuigi eesti nüüdiserootika ammendav kaardistamine ei ole siinse käsitluse eesmärk, võib täheldada, et seksuaalsuse kujutamine proosas ei ole XXI sajandi eesti kirjandusväljal kõrvaline nähtus. Viimastel kümnenditel on nii pseudonüümi kui ka kodanikunime all ilmunud rida teoseid, mille temaatiline ja poeetiline telg on seksuaalsus. Erootiline proosa ei ole küll selgelt piiritletud omaette žanr, ent selle järjepidev kohalolu kirjastusturul ja lugejate valikutes osutab selle suuna püsivusele ja kasvavale nähtavusele nüüdis-kultuuris. Järgnevalt keskendutakse teostele, mis on laialt levinud või kirjandusväljal tähelepanu pälvinud.

Pseudonüümi Helene Moss all ilmunud romaanisarjas „Cougar” (2018, 2019a, 2019b, 2020) kirjeldatakse seksuaalsust mitmetahulise nähtusena, mida vormivad nii kultuurilised kujutamiskiivid kui ka võimu diskursused. Sarja keskmes on 40. eluaastates naine, kelle eesmärk seksuaalsuhetes endast nooremate meestega ei ole üksnes kehaline nauding: pigem on rõhk nihkunud voolavale seksuaalsusele, kus identiteet ja iha on pidevas muutumises. Peategelase seksuaalkogemused ei kinnista niivõrd stabiilseid rolle, kuivõrd peegeldavad patriarhaalse kontrolli alt vabanemise katseid, kuigi need pörkuvad sageli sooliste ja majanduslike võimuhetega. Seksuaalsuse kujutamine on „Cougaris” tihedalt seotud kehapoliitikaga: iha suunavad ühiskondlikud ootused, tarbimiskultuur ja noorust väärtustavad normid. Erootiline kogemus muutub narratiivis kapitalistliku süsteemi osaks, st keha, nauding ja noorus on ihaldusobjektid, mida hinnatakse, kasutatakse ja millelt oodatakse teatud „väärtust”. Selline kujutus loob olukorra, kus peategelase seksuaalne enesemääratlus on ambivalentne: kuigi ta püüab kasutada seksuaalsust oma sõltumatuse väljendamiseks, on ta samal ajal kultuurilises ja majanduslikus raamistikus, mis teda määratleb. Romaanisari kinnitab Foucault’ seksuaalsuse ja võimu vahekorda käsitlevat teooriat: seks ei kuulu üksnes keha sfääri, vaid on võimu avaldumise vahend, kus

² Erootilist loomingut viljeleva kirjaniku Emmanuelle de Maupassanti (2016) intervjuudes üle 130 erootilise kirjanduse autoriga selgus, et paljud neist kasutavadki pseudonüümi just selleks, et kaitsta oma privaatsust ja vältida lugejate eeldusi autori isikliku elu kohta.

subjekt reguleerib end ise ja allutab end seeläbi normidele. „Cougaris” kujutatav seksuaalsus on sotsiaalne väljendusvorm, mille kaudu käsitletakse vananemist, naiselikkust, sõltumatust ja ühiskondlike ootuste või normide mõju naise identiteedile.

Varjunime Sandra Angel all avaldatud romaan „Ma tulen” (2014) kuulub nende eesti nüüdiskirjanduse teoste hulka, mis ei käsitle seksuaalsust ainult otsesõnaliselt, vaid ka teadlikult piire kompaval moel: ühendatud on minategelase enesekirjeldus, pornograafiline laad ja enesebiraamatutele omane retoorika. Minategelase seksuaalsed kogemused on mitmekesised: ta osaleb erinevates intiimtegevustes, eksperimenteerib kehalisusega olukordades, kus puudub traditsioonilise suhte raamistik, ning seejuures lähtub voolava seksuaalsuse kontseptsioonist, milles iha on kontekstuaalne, avatud ja pidevalt nihkuv. Romaani tähelepanuväärne joon on, et kehalisi kogemusi kommenteeritakse nn õpetlikes löikudes, näiteks juhised „Kuidas teha *deep-throat*’i” ja „Kuidas olla tubli kolmeka-partner” (Angel 2014: 40, 84). Need katkestavad ilukirjandusliku jutustuse voolu ja lisavad tekstile õpetliku mõõtme, milles seksuaalne kogemus esitatakse ühtaegu naudinguna ja omandatava oskusena. Seksuaalsust kujutatakse osaliselt projektina: keha ei allutata ainult ihadele, vaid ka metoodilisele enesetäiendusele, milles subjektiivne nauding ühtib kultuurilise produktiivsuse nõudega.

Pseudonüümi Mia Leelo Kanarbik all ilmunud romaanidiloo „Tubli tüdruk” (2013) ja „Kaks on parem kui üks” (2014) läheneb sarnasele ainestikule esteetiliselt ja ideoloogiliselt teistsuguses võtmes. Peategelase teekond BDSM-i ja polüamooria maailmas on ühtaegu eneseavastuse lugu ja seksuaalkultuuri populariseeriv akt. Romaanides on dekonstrueeritud traditsiooniline naisekuvand: kuulekas, seksuaalselt passiivne ja moraalselt reguleeritud „tubli tüdruk” on asendatud naisega, kes võtab aktiivselt vastutuse oma keha ja iha eest. Peategelase eneseavastuse teekond seab muu hulgas nihkesse patriarhaalse normi: naine valib ise partnerid, paneb paika suhte piirid, sõnastab oma iha ja keeldub olemast kellegi omand. Samal ajal kätkeb teos romantilist igatsust ja intiimsuse väärtustamist, ent traditsioonilise armastusloo motiivid (nt käest kinni hoidmine ja armastuse avaldamine) põimuvad subjektipositsiooniga, milles lähedust esitatakse teadliku ja individuaalse valikuna. Nii Kanarbiku kui ka Angeli teostes segunevad normatiivne ja mittenormatiivne seksuaalsus, kuna kehalist vabadust ja transgressiooni kujutatakse ambivalent-selt: need on ühelt poolt naise seksuaalset enesemääratlust ja agentsust võimestavad kogemused, teisalt kultuuriliselt struktureeritud fantaasiad, mille kujutamise kaasnab vajadus selliseid praktikaid ja valikuid õigustada. Kui Angeli teoses käsitletakse seksuaalsust tarbimiskultuuri põhisel – keha on soovide täitmise vahend –, siis Kanarbik püüdleb pigem Giddensi määratletud paindliku intiimsuse poole, kus seksuaalsuhe on identiteedi vormimise ning isikliku arengu ja emotsionaalse küpsemise vahend. Mõlema teostes on tajutav foucault’lik arusaam seksuaalsusest kui diskursiivsest praktikast: iga kehaline kogemus omandab tähenduse alles siis, kui see sõnastatakse, reglementeeritakse ja normistatakse – olgu siis partneritevahelise kokkuleppe või avaliku ülestunnistuse kaudu.

Kui Kanarbiku romaanides on naissoost tegelane peamiselt alluvas rollis, siis Sandra Jõgeva loomingus on naine sageli domineeriv subjekt. Jõgeva proosa keskmes

on eelkõige sotsiaalsed suhted, psüühiline pinge, sõltuvus ja võimusuhted, kusjuures olulisel kohal on seksuaalsuse ja kehalise valitsemise motiivid. Eriti ilmneb see novellikogus „Draamapunkt” (Jõgeva 2008), mille peatükid „Inimorjusest”, „Minu kõige räpasem saladus” ja „Dominant” kajastavad *domina* BDSM-kogemusi. Seksuaalsust ei esitata neis tekstides niivõrd erootilise naudinguga allikana, kuivõrd rollimänguna, mille kaudu kujutatakse ja dekonstrueeritakse sotsiaalseid võimusuhteid. Domineerimine ei tähenda üksnes kontrolli, vaid on ühtlasi kaubastatava, lavastatava ja teadvustatud võimu sotsiokultuuriline metafoor. Jõgeva romaanis „Üks päev aastal 0” (2021) on veelgi selgemalt vaatluse all seksuaalne töö. Peategelane, kes juhib rahateenimise eesmärgil sadomasosalongi, tegutseb sotsiaalmajandusliku sunduse ja enesemääratlemise piirialal, kus seksuaalsuse kaubastamine muutub kapitalistliku majandusloogika osaks. Klientide kehalised fantaasiad ja alistumisvajadused on seotud klassipositsiooni ning traditsiooniliste mehelikkuse normide ebastabiilsusega nüüdisaegses ühiskonnas. *Domina* roll seevastu võimaldab tegelasel korraks süsteemseid võimustruktuure ümber pöörata. Seksuaalne dominantsus ei ole ainult erootiline positsioon, vaid narratiivne võte, mille abil kaardistatakse klassi, soolise esindatuse ja kultuurilise normatiivsuse ristumiskohti. Kui Kanarbiku kangelanna liigub BDSM-i maailma isikliku muutumise ja emotsionaalse arengu kaudu, siis Jõgeva *domina*’d on pigem sotsioloogilised figuurid, kelle kaudu uuritakse võimumehhanismide toimimist ühiskonna äärealadel, kus seksuaalsus põimub töö, sõltuvuse ja varjatud sotsiaalsete rollimängudega.

Mitmesuguseid seksuaalsuse kujutusi leidub Margit Lõhmuse jutukogus „Sterne” (2019).³ Teos siiski eristub tavalisest seksuaalsust käsitlevast eesti nüüdiskirjandusest, kuna selle eesmärk ei ole üksnes erootilist elamust pakkuda. Pigem suunab „Sterne” lugejat mõtestama seksuaalsuse, keha ja identiteedi suhteid normatiivsete ootuste valguses. Näiteks jutus „Uriin termosos ehk enesearmastus” ei keskendu seksuaalne kujutus partneri ihule, vaid kehavedeliku kaudu väljendatud ihalusele, mille äratav omaenda keha kogemine ja sellest saadav nauding ilma teise inimese kohaloluta. Seksuaalsuse siht ei ole suguaakt, vaid pigem keha piiride ja võimaluste uurimine, mille kaudu tuleb esile loominguline ja poeetiline eneseteadvus. Lõhmuse teose transgressiivne esteetika – sealhulgas kehaliste tabude (nt menstruaalvere, uriini) rõhutatud kujutamine, soobinaarsuse lammutamine ja kväärsuse poeetiline käsitlus – osutab, et seksuaalsuse teema on „Sternes” seotud kultuurikriitilise mõtteviisiga. Sellest tulenevalt võiks „Sternet” käsitleda erootilise kirjanduse näitena eeldusel, et erootikat ei mõisteta kitsalt kehalise iha esitusena, vaid kunstilise väljendusvormina, mis käsitleb ihulisust, subjektsust ja normatiivsete piiride ületamist. Lõhmuse teos peegeldab ja problematiseerib kehalise kogemuse sotsiaalseid ja keelelise edasiandmise eeldusi, seega vastandub selle eesmärk pornograafilisele üheplaanilisele rahuldusotstarbele.

Eesti meeskirjanike loodud seksuaalsust käsitlevad teosed varieeruvad eksplitsiitset ihakujutusest iroonilise või mõtiskleva loominguni. Meesautoritel tuleb esile heteronormatiivse ihaluse, maskuliinse identiteedi ja kultuurilise korrastatuse

³ Teost on põhjalikult analüüsinud Piret Pöldver (2024).

pingeväli. Seksuaalsus ilmneb kord kontrolli ja staatuse vahendina, kord subjektiivsuse piiride kompamise võimalusena, ent harva lähtekohana, mille alusel kriitiliselt analüüsida sugudevahelisi võimusuhteid või seksuaalsuse kultuurilisi norme. See tõttu need teosed pigem peegeldavad ja taastoodavad juurdunud kultuurilisi arusaamu, kui seavad neid kahtluse alla. Näiteks Margus Vaheri „Võrgutaja” (2024) on selgelt erootilise žanri tavadele alluv jutukogumik, mille keskmes on meeste ja naiste vahelised seksuaalsuhted. Narratiivselt seotud lühilugudes tuleb heteroseksuaalse mehe pilgu ja iha kaudu esile maailm, kus naisekeha on järjestikuste vallutuste ja tarbimise objekt ning meespeategelane on selle määratleja ja normi kandja. Samasugust normatiivset raamistikku kasutab pseudonüümi Martin Hunt all avaldatud romaan „armastuSEKS” (2024), mille keskmes on meessoost minategelane, seksuaalpsühholoog Hugo Hansen. Teos põimib üksikasjalikud seksuaalaktide kirjeldused psühholoogilise ja terapeutilise aruteluga, asetades seksuaalsuse nii teraapia kui ka erootilise kogemuse konteksti. Seksuaalsus on seal korruga suhte elavdamise vahend ja potentsiaalne ohutegur, kuid jääb valdavalt meessubjekti kogemus- ja tõlgendusvälja. Kuigi teos mängib piiride, saladuste ja „keelatud vilja” motiividega, ei mõtestata seal seksuaalsust kriitiliselt, vaid pigem kinnistatakse heteroseksuaalse paarisuhte normatiivset mudelit ning meessoost eksperdi autoriteeti seksuaalsuse tõlgendamisel.

Onu Bella „Mõned hallid varjundid” (2013) on aga hoopis erootiline pastišš, milles seksuaalsust kujutatakse kirjandus-kultuuriliste tekstide paroodilise ümberkirjutuse kaudu. Teos lammutab absurdihuumori, fetišistlike motiivide, groteskse kehalisuse ja ironia kaudu klassikalise eesti kirjanduse kaanonit. Autor kirjutab paroodilises võtmes ümber muu hulgas katkendeid Enn Kippeli „Meelisest”, Oskar Lutsu „Kevadest” ning Eduard Vilde „Minu esimestest triibulistest”. Selline intertekstuaalne mäng mõjub korruga kaanonit õõnestavalt ja seda kinnistavalt: ühelt poolt seatakse küsimuse alla eesti kirjanduse klassikaliste tekstide kultuuriline autoriteet, teisalt kasutatakse samu lugusid iha ja kehalisuse koomilise ja groteskse kujutamise lähtepunktina. Seksuaalsus toimib siinkohal pigem mängulise kultuuritähisena kui tegelaste isikliku kogemusena. Armin Kõomäe novellikogus „Minu erootika saladus” (2017) on seksuaalsust kujutatud filosoofiliselt ja enesevaatluse kaudu: kehalisus ei avaldu niivõrd suguaktide kirjeldustes, kuivõrd mõtiskluses iha, üksinduse ja igatsuse üle. Erootilisus on selles teoses eksistentsiaalne kogemus, kuna tegelane püüab seksuaalse sideme kaudu korrastada oma maailmasuhet ja enesetunnetust. Anonüümse autori meesvaatepunktist kirjutatud teos „Vangi päevik: papp, kepp ja räiged röövid” (2010) kujutab seksuaalsust seevastu toorelt ja kasulikkusest lähtuvana, maskuliinse agressiivsuse ja hierarhiliste võimusuhte kontekstis. Seksuaalaktid toimivad seal staatuse ja kontrolli vahendina, mitte intiimsuse ega vastastikuse läheduse väljendusena. Seksuaalsus on seotud vangla institutsionaalse korruga: see on osa suletud süsteemist, kus keha on pideva kontrolli all ning kehaline jõud ja seksuaalne dominantsus määravad vangidevahelise hierarhia. Teos on kirjutatud päevikuvormis, milles jutustaja püüab oma tegusid põhjendada ja oma positsiooni kehtestada just kehaliste soorituste ja jõu demonstreerimise kaudu.

Erandlikud ja eksperimentaalsed eesti erootilises nüüdiskirjanduses on Erektori nime all ilmunud ulmeajakirja Reaktor erinumbrid (vt Reaktor 2018, 2020, 2022),⁴ kus on ühendatud seksuaalsuse teema ja ulmežanr. Neis ei ole pelgalt kujutatud kehalisust ulmelistes tingimustes, vaid on uuritud seksuaalsuse kultuurilisi eeldusi ja tuleviku kujutelmi. Ulmežanr võimaldab vaadelda seksi tulevikulise probleemina, mitte tabu ega sotsiokultuurilise normi taasloomisena, küsides: mis saab ihast, intiimsusest ja kehast, kui neid vahendavad tehnoloogia, mitteinimestest tegelased või postbioloogilised maailmad? Ehkki ulme ja erootilise ainese kombinatsioon ei ole rahvusvahelises kirjanduses uus, on see eesti kontekstis märkimisväärne, sest seks on selles temaatiline kese, mitte pelgalt kaunistav või šokeeriv kõrvalliin. Seksuaalsust on Erektori tekstides kujutatud ühtaegu esteetilise, eksistentsiaalse ja poliitilise teemana. Näiteks 2018. aasta väljaandes on tehnoloogiliste ümberkehastumiste kaudu käsitletud küberseksuaalsust ja biomehaanilist iha. Tekstid on sageli paroodilised, mängivad žanritunnustega ning viitavad nii ulme- kui ka pornograafiliste narratiivide stereotüüpidele. Samal ajal püüavad mitmed lood lahti mõtestada keha tähendusi võõruse, tundmatuse ja hirmu kategoorias.

2020. aasta Reaktor tõstatab küsimuse, kas tehisintellekti ja robotite kasutamine seksuaalpartneritena on eetiline. Seksuaalsuse kujutamine on seal vähem fantaasia-keskne ning enam seotud küsimusega, kuidas keha haakub võimu, kontrolli ja sõltumatusega. Ulmeline raamistik võimaldab seeläbi esile tuua identiteedi killustumise, kehalise enesemääratluse piirid ning arutelud soo ja seksuaalsuse muutuvate tähenduste üle. 2022. aasta Reaktor esindab selle nähtuse poeetiliselt ja temaatiliselt kõige mitmekesisemat ilmingut. Keskmesse tõuseb transgressiivsus – ja mitte üksnes normidest üleastumise mõttes, vaid kahtluse alla seatakse soolise identiteedi, keha ja iha tavapärased kategooriad, mida kujutatakse utopia ja düstopia, intiimsuse ja hirmu, fantaasia ja ühiskonnakriitika kaudu. Mitmed tekstid uurivad kväärsuse või kehalise anomaalsuse võimalikkust eri maailmades, teised keskenduvad seksuaalsuse kaudu kontrolli ja vägivalda mustritele. Kuigi Erektori ambitsioon on esmapilgul radikaalne – kujutada seksuaalsust oletuslikus, tulevikulises kontekstis –, jääb küsimuseks, kuivõrd selline ulmelise vormi kaudu toimuv eksperimenteerimine mõjutab kehtivaid seksuaalsuse mõtestamise raamistikke. Paljud tekstid peegeldavad endiselt olevikulisi ihade kujutelmi, andes tunnistust sellest, et kultuurilised normid määravad tugevalt isegi tulevikku projitseeritud fantaasiaid. Näib, et ulme ei vabasta seksuaalsust ühiskondlikest piirangutest, vaid toob need tihti veelgi teravamalt esile.

Erootika keelelised kujutusviisid

Erootilise kirjanduse poetika ei avaldu üksnes afekti ega kehalise kogemuse kujutamises, vaid ka selles, milliste keeleliste vahenditega seksuaalsust väljendatakse ja struktureeritakse. Keeleteadlased Deborah Cameron ja Don Kulick (2003: 15) rõhutavad, et seksuaalsus ei ole lihtsalt see, mis on inimestele omane, vaid ka see, mida

⁴ Ajakirja Reaktor eriväljaanded Reaktor on kättesaadavad lehel www.ulmeajakiri.ee.

keele kaudu mõtestatakse. Erootiline tekst ühtaegu kirjeldab seksuaalakte ning loob ja korrastab nende tähendust, järgides keelelisi kokkuleppeid ja kasutades kultuuriliselt äratuntavaid märke, millega lugeja suhestub. Keeleline väljendus ei ole kunagi neutraalne, vaid see sisaldab alati valikuid: mida öelda ja mida varjata, mida pehmentada ja mida rõhutada. Seks on „kultuuriline käitumine [---] ning seetõttu on see alati semiootiliselt tähenduslik” (Cameron, Kulick 2003: 12). Just kultuurilised ootused, leksikaalsed normid, kõneaktid ja vaikimised moodustavad erootilise poeetika aluse. Erootilises proosas võib seega sama oluline kui öeldu olla see, mida ei öelda: vaikus, ümberütlemised ja metafoorsus loovad tähendusliku pinge ja ergutavad lugeja kujutlusvõimet. Erootilise kirjanduse stiil kätkeb tihti keele puudulikkust või „väljendamatu”, otsides loovaid viise, kuidas sõnastada iha ja kehalisust, mis ei allu ratsionaalsele ega normatiivsele keelekasutusele. Näiteks orgasmi kujutamisel kasutatakse hüperbooli, katkestusi, kordusi („jah, jah, jah”), helide jäljendamist või tähenduseta häälsusi, mis ei kirjelda niivõrd toimuvat tegevust, kuivõrd selle emotsionaalset intensiivsust.

Eesti nüüdisaegses erootilises proosas ilmnevad eri stiilivalikud, millest tõusevad esile nii realistlik kui ka stiliseeritud poeetika. Realistlikku erootilist poeetikat iseloomustab kehalise kogemuse otsesõnaline kujutamine. Stiliseeritud poeetika seevastu lähtub seksuaalse kogemuse kujundlikust väljendusest: seksuaalsus avaldub mängulises, sageli võimendatud registris, kus keha ja iha kirjeldatakse poeetiliselt või groteskselt, nii et keeleline kujutus ei püüa kogemust otseselt jäljendada, vaid loob selle suhtes teadliku stiililise distantsi. Realistlik poeetika seevastu ei peida kehade kokkupuudet ega kaugene sellest, vaid toob selle esile kas psühholoogilise intensiivsuse või füüsilise kogemuse avameelse kirjeldamise kaudu.

Realistliku poeetika võib omakorda jagada kaheks: afektiivne ja toores kehalisuse poeetika. Afektiivse kujutamise keskmes on subjektiivne tundlikkus, emotsionaalne pingestatus ja ühe keha allutatus teisele. Toores poeetika seevastu väljendab seksuaalsust ilustamata, väljakutsuva otsesõnalisuse ja kõnekeelse robustsusega, kus keha on eelkõige füüsilise naudingu allikas, mitte emotsionaalse läheduse väljendus. Mõlemad viisid mõjuvad lugejale n-ö läheda kujutusena: realistlik erootika eeldab ja kutsub esile kaasamõtlemit kehalise kogemuse, mitte pelgalt selle kirjandusliku kujutuse esteetilise vormi tasandil.

Afektiivse poeetika näide on Mia Leelo Kanarbiku proosa, kus seksuaalsust kujutatakse emotsionaalse pinge, iha intensiivsuse ja suhetes avalduva haavatavuse kaudu. Kanarbiku keelekasutuses ei ole kujundlikku liiasust, samal ajal on selle keskmes kehalise kontakti edasiandmine. Romaanis „Kaks on parem kui üks” ei ole seksuaalne akt üksnes narratiivne sündmus, vaid olukord, kus füüsiline lähedus toob esile tugevaid tundeid ning paljastab tegelastevahelised võimusuhted.

„Lahti,” ütleb ta siis ja mu suu on avali enne, kui ta sõna lõpetab. Ta lükkab pöidla mu suunurgast üle hammaste ja hoiab mu alalõuga liikumatuna. Olen lõksus. Ta hoiab mu pead kuklast ja lõuast ning pressib oma kõva riista aeglaselt, sentimeeter sentimeetri haaval mulle suhu. Üle mu keele, vastu mu suulage.

[---] Hingan kuni ainult ta peenisepea mu huulte vahel on ja ta ütleb: „Uuesti.”

Paar aeglast, süstemaatilist lämmatamist hiljem on mul pisarad silmanurgas ja Mattias tõstab tempot. Ta hoiab endiselt mu kuklajuustest ja ühe käega mu suud lahti ning lihtsalt kepi mu kurku. Nagu see oleks pelgalt üks tema naudinguga loodud auk. (Kanarbik 2014: 83)

Ühe keha allutatust teisele on väljendatud detailselt, nagu fraasis „lökkab pöidla mu suunurgast üle hammaste ja hoiab mu alalõuga liikumatuna”. Verbide *lökkab*, *hoiab*, *pressib*, *tõstab tempot*, *kepi* semantilises väljas tuleb esile toiminguga astmelisus, mis kätkeb jõulisust ja piiride ületamist. Allutatuse kaudu ilmneb seksuaalsus psüühilise, kehalise ja semantilise pingestumise seisundina: „sentimeeter sentimeetri haaval” ei tähenda lihtsat erootilise erutuse kulminatsiooni, vaid aeglast lähenemist, millega rõhutatakse subjekti haavatavust ja kehalist alistumist. Samal ajal ei ole see kirjeldus pornograafilise diskursuse mõttes mehaaniline ega taotle sihiteadlikult erutust, vaid seab esiplaanile afektiivse vastuvõtlikkuse ja füüsilise reaktsiooni (nt „pisarad silmanurgas”). Kanarbiku teoses ei lähtu seksuaalakti kirjeldus pornograafia iseloomulikust korduse ja funktsionaalsuse printsiibist, vaid selles kujutatakse eksistentsiaalset allasurutust ja keha kasutamist teise tahte võimuses, kus subjekt tajub end olevat olukorras, mida ta ei kontrolli. Seejuures on keeleliste vahenditega väljendatud tihedat afektiivsust: verbi *kepi* kasutamine pole pelgalt roppus, vaid see toob semantiliselt esile sunduse, erinevalt pehmema või üldsõnalise sünonüümi (*magab*, *armastab*, *võtab*) kasutamise tähendusväljast. Kehalise tegevuse pingestatust kujutavad ka fraasid „mu suu on avali” ja „lihtsalt kepi mu kurku”, millega ühtaegu nimetatakse füüsiline avaus ja märgitakse ära afektiivne sissetungimine. Jõuliste väljendite kaudu avalduvad narratiivselt kogejapositsioon ja võimusuhted. Esteetilisele erootikale omaselt avaneb subjektiivne kogemus, vältides pornograafia objektistavat kujutamiski. Kuigi fraas „nagu see oleks pelgalt üks tema naudinguga loodud auk” kätkeb justkui pornograafilist vaatepunkti, on see semantiliselt ambivalentne – pigem tähistab see, et naine teadvustab oma allutatuse hetke, mitte ei esita seda olukorda loomuliku või enesestmõistetavana.

Toores kehalisuse poetika kujutab seksuaalsust robustse otsesõnalisusega, rõhutades füüsilist tegevust ja hierarhilist positsiooni, mitte afektiivsust ega semantiliselt pingestatust. Hea näide on juba mainitud „Vangi päevik: papp, kepp ja räiged röövid”, mille seksistseenides on kehad kui erootiliselt kättesaadavad objektid, mis allutatakse traditsioonilisele heteronormatiivsele fantaasiamudelile. See on seotud pornograafilise laadiga:

Victoria lökkas mu selili. Imes natuke aega mu türa ja siis istus mu peale. Pani mu riista omale tussusse ja hakkas ratsutama. [---] Katrin pani oma märga tussusse minu kõva meheau ja seksis nagu pöörane. Viki istus ta vastu ja imes ta rindu. Mina imetlesin Viki kauneid kanne. Suudlesin neid ja hakkasin ta klitoriga mängima. Aegajalt lökkasin keele ka ta märga tussusse. Kaks inglimest oigasid mõnust juba väga kõvasti. Viki keha värises juba keelekast. Hetk hiljem sai ka Katrin orgasmi. Mu peal oli kaks mõnust värisevat neidu. See oli kirjeldamatult erutav. Ma ei suutnud end tagasi hoida ja ka mina sain orgasmi. Katrin tõusis jalad harkis minu kohale püsti. Ta jalgevahelt

tilkus sperma mu kõhule. Juba järgmine hetk lakkusid mõlemad sõbrannad keelega mu valkja kreemiga kaetud kõhtu. (Vangi päevik 2010: 53–54)

Selles lõigus on tegelased küll eristatud, kuid nende psüühiline või emotsionaalne mõõde jääb tagaplaanile: nad toimivad kehaliste funktsioonide täitjate ja naudinguhahendajatena. Eriti ilmne on see fraasis „kaks mõnust värisevat neidu”, mis taandab naiste kehad rõõmu vahenditeks ning kinnistab hierarhia, kus mees „imetleb”, „mängib” ja lõpuks „ei suuda end tagasi hoida”, samal ajal kui naiste naudingut kujutatakse visuaalse ja helilise tagasisidena meesvaatlejale. Keeleline minimalism väljendub korduvate madalstiilsete tähistajate (*türa, tuss*) kasutuses. Sõnavalikus on välditud vahelduvaid sünonüüme. Erinevalt esteetilisest erootikast, kus samadele nähtustele võidakse leida eri registri keelelisi vasteid, mõjub „Vangi päeviku” stiil piiratud ja eesmärgipärase tähistajate kogumina, mille ülesanne on esile kutsuda võimalikult vahetu erutav reaktsioon. Silmatorkav on siiski sõna *meheau* kasutus: kehaosa eufemistliku sünekdohhina tähistab see kogu mehelikkust ja seksuaalset subjektsust, peegeldades füüsilise kujutuse kaudu selliseid kultuurilisi väärtusi nagu võim, väarikus ja maskuliinne identiteet. Samal ajal kinnistab selline keelend keha funktsionaalsust: suguorgan on eraldatud emotsionaalsest subjektist ning fetišeeritud mõnufunktsiooni kandjana. Just see keelekasutus rõhutab, et seksuaalsus ei ole „Vangi päevikus” eneseväljenduse küsimus, vaid kontrollitud, erutuskeskne kehali-

sus. Samuti on kujundlikult steriilsed fraasid „jalgevahelt tilkus sperma” ja „valkja kreemiga kaetud kõhtu”: need ei loo laiemaid tähenduslikke seoseid kehalisuse, tunde ega suhetega, vaid kirjeldavad otsesõnu kehaga toimuvat. Sellised võtted ei kutsu lugejat mõtisklema keha tähenduste üle, vaid suunavad tähelepanu seksuaalakti bioloogilisele küljele. Erinevalt Kanarbiku loominguist, kus kehaline allutatus sisaldab muu hulgas afektiivset aspekti, on „Vangi päevikus” seksuaalsus normatiivne ja soorolle kinnitav. Seksuaalakti kujutamine ei riku ega õnesta norme – vastupidi, see kinnistab mehe ja naise, tegija ja kannataja, vaatleja ja vaadeldava klassikalist vastandust. Naiste nauding on küll teoses olemas, kuid seda kujutatakse mehe vaatepunktist: *värisemise ja oigamise* kujul.

Stiliseeritud erootiline poetika hõlmab keelekasutust, mille kaudu ei kujutata seksuaalsust realistlikult ega psühholoogiliselt, vaid esteetiliselt, metafoorselt või retooriliselt. Nii ei ole keele ülesanne seksuaalsust otseselt peegeldada, vaid mängida selle kujutamise võimalustega, vormides ja võimendades seksuaalsuse esteetilisest esitust. Stiliseeritud kirjutusviisi iseloomustab keeleline liialdus ja kujundite tihe kasutus, nii et seks ei toimu üksnes tegelaste vahel, vaid avaldubki eelkõige keeles. See võimaldab jutustajal hoida kujutatava suhtes distantsi, lisada tekstile irooniat ja huumorit ning luua mitmekihiline esteetiline efekt.

Margus Vaheri „Võrgutajas” on seksuaalsust väljendatud tugevalt stiliseeritud kujunditega: teosele on omane keeleline mängulisus, metafooride rohkus ja seksuaalse tegevuse estetiseeritud kirjeldamine. Seksuaalakti ei ole esitatud realistlikult ega obstsöönelt, vaid kujundlikult, mis ilmneb muu hulgas iha piireületava tähendusvälja kaudu:

Tema oietest rohelise tule saanuna suunan oma sõrmed ta õlitatud masinavärki. Ta on nii märg ja erutunud. Samal ajal kui mu kosmosesüstik tema kurgust edasi-tagasi maandumist ja õhikutõusmist praktiseerib, lükkab enda sõrmed sügavale ta kuuma pühamusse nii, et mu kaks sõrme tema sees vigurlendu teevad, üks sõrm anuses lisamõnu toodab ja teine tema kliitoril rütmiliselt naudingutepaletti veelgi värve lisab. Mmmm, kuidas me mõlemad teineteise rahuldamist naudime. (Vaher 2024: 61–62)

Kujundid *kosmosesüstik, õlitatud masinavärk, kuum pühamu* ja *naudingutepalett* muudavad argise kogemuse metafoorseks. Sellises laadis ei ole füüsiline kontakt iseenesest tähenduslik, vaid muutub rohkete ja liialdatud metafooride kaudu millekski suuremaks – keeleliseks etenduseks, kus iha ei ilmne tegelaste emotsioonide ega psühholoogilise kogemusena, vaid metafoorse kujutlusena. Vaherile on keel naudingu kujutamise vahend, kus iga meeli valdav akt asetub esteetilisse registrisse ning keha ja keel satuvad ilustatud suhtesse. Fraas „nii, et mu kaks sõrme tema sees vigurlendu teevad” on näide sellest, kuidas liigutust tajutakse kujundina, mis juhib tähelepanu füüsiliselt toimingult metafoorsele kujutluspiltidele.

Vaher kujutab erootikat rõhutatult esteetiliselt: eesmärk ei ole niivõrd erutuse esilekutsumine, kui võrd iha poeetiline sõnastamine. See ei too siiski tingimata kaasa psühholoogilist sügavust. Erootika kujutamine Vaheri teoses jääb suuresti üheplaaniliseks ja kontrollituks, mistõttu tekst mõjub pigem autori stiililise leidlikkuse ja verbaalse mängulisuse demonstratsioonina kui tegelastevahelise intiimsuse või emotsionaalse läheduse kujutusena. Näiteks väljend *kuum pühamu* ühendab sakraalse ja sensuaalse tähendusvälja: seksuaalne nauding omandab korraga pühitsetud ja intensiivse mõõtme. Sellised fraasid ei vahenda tegevustikku realistlikult, vaid kujutluslikult ja ilustatult. Metafooride rohket kasutust võibki mõista poeetilise eemaldumisena otsesest kehalisest kirjeldusest: füüsiline akt ei jää toimumata, kuid seda ei esitata bioloogilise detailina, vaid kunstipärase sündmusena. Nii muutub füüsiline kontakt näiteks *kosmosesüstiku maandumiseks* või *vigurlennuks*, st kontrollitud ja stiliseeritud liikumiseks, mis meenutab pigem koreograafilist kujutlust kui realistlikku tegevust. Sellest vaatepunktist võib „Võrgutajat” mõista romantilise ja erootilise kujutamiseviisi hübriidina: romantilisele laadile on omane iha idealiseerimine ja rõhutatult poeetiline keelekasutus, erootilisele diskursusele aga seksuaalakti detailsus ning kehalisuse esiletõstmine. Kuna tegelaste tundeid või mõtteid kirjeldatakse teoses vähe ning kujundlik stiil allutab kehalise kogemuse pigem esteetilisele kui emotsionaalsele väljendusele, esindab teos kokkuvõttes stiliseeritud hedonismi, kus seksuaalsuse tähendus ei seisne psühholoogilises suhtes, vaid keelelises leidlikkuses.

Onu Bella erootiline paroodia Eduard Bornhöhe jutustusest „Vürst Gabriel ehk Pirita kloostri viimsed päevad” kogumikus „Mõned hallid varjundid” kasutab seksuaalsuse stiliseerimiseks groteski ja irooniat. Tekstis ei kujutata iha ei afektiivse kogemusena ega esteetiliselt idealiseeritud nähtusena, vaid see dekonstrueeritakse paroodilise liialduse ja keha robustse kirjeldamise kaudu. Kujundlikku stiili, mis tavapärasel erootilisel proosal kätkeb kehalise kogemuse poeetilist aspekti, on kasutatud „ebasensuaalse” väljendamiseks, nii et kehad kutsuvad esile võõristust või isegi

naeru. Keha ei ole ihaldusobjekt, vaid see kannab väänatud seksuaalsuse tähendust, mille kaudu lõhutakse romantilise või idealiseeritud erootika konventsioone:

Abtiss puudutas ettevaatlikult Agnese siniverelist tukslevat ihu. Puudutatav püüdis Magdalena agressiivsemaks muutuvat lähenemiskatset tõrjuda, üritades ründaja haardest välja libiseda.

Leeki löönud kire foonil heitis abtiss endalt viimase kui kehakatte. Paljastus tselluliidist puretud keha, mida kroonijuveelina kaunistasid kõhul lotendavad rasvavoldid ja süldina võbelev vormitu paks tagumik.

„Tegeleme armastusega! Naistevaheline armastus on puhas ja siiras!” räuskas hülunud abtiss. (Onu Bella 2013: 40)

Füüsilised detailid – rasvavoldid, tselluliit ja vormitus – esitavad keha pigem eemaletõukava kui ülevana. Nii muutub romantilise või poeetilise iha kujutamine farsilikuks stseeniks, kus sensuaalsuse asemel domineerib koomika. Seksuaalne situatsioon mõjub absurdsel rituaalina, mis ei vii intiimse läheduse ega rahulduseni ning tekitab lugejas kriitilise distantsi.

Onu Bella sõnavalikus ja lauseehituses ilmneb sihilik stiililine ebakõla: väljendid *tukslev ihu* ja *sinivereline* tunduvad romantilise retoorikana, ent neile järgneb robustne füüsiline naturalism. Sellise keelelise kontrasti kaudu parodeeritakse nii kõrgstiili kui ka pornograafilise väljenduslaadi tavasid. Näiteks fraas „leeki löönud kire foonil heitis abtiss endalt viimase kui kehakatte” jäljendab romantilise kirjanduse pruuki, millele järgneb aga vormitu keha rõhutamine: keha ei ilmne kui harmooniline ideaal, vaid kui lagunev ja liialdatud vorm, mida jutustaja vaatleb irooniliselt distantsilt. „Mõned hallid varjundid” ei vasta ei esteetilise erootika ega pornograafia kriteeriumidele, vaid selles avalduv groteskne erootika mõjub metatekstuaalse kriitikana mõlema kohta.

Kokkuvõte

Tänapäevane arusaam seksuaalsusest on muutunud paindlikuks ja varasemast vähem normeerituks. See avaldub selgelt eesti nüüdiskirjanduses, kus on märgatavalt kasvanud erootiliste teoste hulk ja avardunud temaatika. Tähelepanuväärne on naissoost autorite teoste esiletõus, mis on toonud seksuaalsuse ja iha kujutamisse uusi perspektiive, sealhulgas seksuaalse sõltumatus, emotsionaalse läheduse ja partneritevahelise vastastikuse iha rõhutamine. Erootika kujutamise keel on sama oluline kui teose sisu: see kujundab arusaama seksuaalsuse tähendusest ning sellest, milliseid kehalisi kogemusi peetakse loomulikuks või aktsepteeritavaks. Artiklis eristati erootilise proosa poeetika kaht peamist suunda – realistlikku ja stiliseeritud kujutamislaidi –, mille kaudu analüüsiti seksuaalsuse avaldumist teostes. Realistlikku poeetikat iseloomustab otsesõnaline ja kehaliselt konkreetne kujutamiskiivi, kus seksuaalsuse kirjeldamisel on tugev psühholoogiline ja sotsiaalne tähendus. Stiliseeritud poeetikas on seksuaalsus seevastu tugevalt kujundlik ja sageli paroodiline –

iha kirjeldamisest saab keeleline ja stiililine eksperiment. Nende kahe laadi kaudu ilmneb eesti nüüdiserootika üks keskseid jooni: seksuaalsust ei seostata enam ühemõtteliselt tabude, häbi ega pelgalt bioloogilise instinktiga, vaid seda käsitatakse kultuurilise identiteedi, enesemõtestamise ja inimestevaheliste suhete väljendamise viisina. Seksuaalsed stseenid täidavad seega nii esteetilist, psühholoogilist kui ka sotsiaalset funktsiooni, peegeldades muutusi suhtevormides ja partnerluse mõtestamises.

Eesti nüüdisproosa erootiline ainek on ulatuslik ja mitmetahuline, tuues iha ja seksuaalsuse kujutamisel esile uusi keelelisi, poetilisi ja esteetilisi väljendusvõimalusi. Käesolev artikkel keskendub peamiselt naiste ja meeste vahelise iha kujutamisele realismi ja stilisatsiooni raamistikus, kuid laiemas vaates kuulub nüüdis kirjanduse erootilisse registrisse ka rida teoseid, milles käsitletud teemad on eesti kirjanduses varem jäänud tagaplaanile või esinenud episoodiliselt. Eriti tähelepanuväärsed on LGBTQ+ identiteete, samasoolist iha ja seksuaalset mitmekesisust kujutavad teosed, mis vajavad senisest põhjalikumalt kirjandusteaduslikku käsitlust. Need teosed ei rikasta üksnes eesti kirjanduse temaatikat ja poetikat, vaid aitavad kaasa kultuurilise mitmekesisuse ja seksuaalsuse normide üle kriitilise arutelu kujunemisele. Siinkirjutaja edasine uurimistöo keskendubki sellele.

KIRJANDUS

- Angel, Sandra 2014.** Ma tulen. Kümnendad. Eesti. Zeitgeist. Traagiline. Räpane. Ilus. Tallinn: Buduaar Meedia.
- Bauman, Zygmunt 2003.** Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds. Cambridge: Polity Press.
- Best, Victoria; Crowley, Martin 2012.** The New Pornographies: Explicit Sex in Recent French Fiction and Film. Manchester–New York: Manchester University Press.
- Brulotte, Gaëtan; Phillips, John (toim) 2006.** Encyclopedia of Erotic Literature. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203943571>
- Cameron, Deborah; Kulick, Don 2003.** Language and Sexuality. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511791178>
- Dugger, Julie M. 2014.** „I’m a feminist, but...” Popular romance in the women’s literature classroom. – Journal of Popular Romance Studies, kd 4, nr 2, lk 1–19.
- Erektor 2018.** Reaktori erootilise ulme erinumber, aprill. <https://www.ulmeajakiri.ee/?042018>
- Erektor 2020.** Reaktor, nr 103, aprill. <https://www.ulmeajakiri.ee/?042020>
- Erektor 2022.** Reaktor, nr 107, aprill. <https://www.ulmeajakiri.ee/?042022>
- Foucault, Michel 2005.** Seksuaalsuse ajalugu 1. Teadmistahe. (Avatud Eesti raamat.) Tlk Indrek Koff. Tallinn: Valgus.
- Giddens, Anthony 1992.** The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies. Stanford: Stanford University Press.
- Gwynne, Joel; Poon, Angelia (toim) 2012.** Sexuality and Contemporary Literature. New York: Cambria Press.
- Held, Jacob M. 2014.** The problem with the problem of pornography: Subordination, sexualization, and speech. – The Philosophy of Pornography: Contemporary Perspectives.

- Toim Lindsay Coleman, J. M. Held. Lanham–Boulder–New York–London: Rowman & Littlefield, lk 73–88. <https://doi.org/10.5040/9798881818661.ch-5>
- Hilton–Morrow, Wendy; Battles, Kathleen 2015.** *Sexual Identities and the Media: An Introduction*. New York–London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203114513>
- Hunt, Martin 2024.** *armastuSEKS*. [Põltsamaa:] Vali Press.
- Jõgeva, Sandra 2008.** *Draamapunkt*. Tartu: Võluri Tagasitulek.
- Jõgeva, Sandra 2021.** *Üks päev aastal 0*. Tallinn: Rahva Raamat.
- Kanarbik, Mia Leelo 2013.** *Tubli tüdruk*. Erootiline romaan. Tallinn: Pegasus.
- Kanarbik, Mia Leelo 2014.** *Kaks on parem kui üks*. Tallinn: Pegasus.
- Kõomägi, Armin 2017.** *Minu erootika saladus*. Tallinn: Sebastian Loeb.
- Levinson, Jerrold 2005.** *Erotic art and pornographic pictures*. – *Philosophy and Literature*, kd 29, nr 1, lk 228–240. <https://doi.org/10.1353/phl.2005.0009>
- Lõhmus, Margit 2019.** *Sterne*. Jutud 2002–2019. Tallinn: Kultuurileht.
- Maupassant, Emmanuelle de 2016.** *Hidden Identities: Writers of Erotic Fiction*. <https://emmanuelledemaupassant.com/2016/06/30/secret-identities/>
- McAlister, Jodi 2021.** *Erotic romance*. – *The Routledge Research Companion to Popular Romance Fiction*. Toim Jayashree Kamblé, Eric Murphy Selinger, Hsu-Ming Teo. London–New York: Routledge, lk 212–228. <https://doi.org/10.4324/9781315613468-9>
- Moss, Helene 2018.** *Cougar*. [1. osa]. Tallinn: Sõna Varjud.
- Moss, Helene 2019a.** *Cougar*. [2. osa.] Lisbeth. Tallinn: Helene Moss.
- Moss, Helene 2019b.** *Cougar*. [3. osa.] Võitlus. Tallinn: Helene Moss.
- Moss, Helene 2020.** *Cougar*. [Lisaosa.] Hingerahu. Tallinn: Helene Moss.
- Onu Bella 2013.** *Mõned hallid varjundid*. Triloogia IV raamat. Tallinn: Pegasus.
- Pöldver, Piret 2024.** *Kui keha kõneleb*. Margit Lõhmuse „Sterne” kui vastuhakk normile. – *Keel ja Kirjandus*, nr 11, lk 1000–1015. <https://doi.org/10.54013/kk803a2>
- Regis, Pamela 2003.** *A Natural History of the Romance Novel*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. <https://doi.org/10.9783/9780812203103>
- Roof, Judith 2018.** *Feminist foundations of narrative theory*. – *The Cambridge Companion to Narrative Theory*. (Cambridge Companions to Literature.) Toim Matthew Garrett. Cambridge: Cambridge University Press, lk 72–86. <https://doi.org/10.1017/9781108639149.007>
- Sontag, Susan 2013.** *The pornographic imagination*. – S. Sontag, *Styles of Radical Will*. New York: Picador, lk 38–74.
- Vaher, Margus 2024.** *Võrgutaja*. Kuressaare: MaapelMuusik OÜ.
- Vangi päevik: papp, kepp ja räiged röövid 2010.** Tallinn: Päevik MTÜ.

Pilleriin Puhlov (sünd 1994), Tartu Ülikooli eesti kirjanduse õppetooli doktorant–nooremteadur (Ülikooli 16, 51003 Tartu), pilleriin.puhlov@ut.ee

Changing sexuality and its modes of representation in contemporary Estonian erotic prose

Keywords: poetics, pornography, gender, romance fiction, embodiment

Contemporary Estonian erotic prose reflects more than just a shift in literary trends – it captures a broader cultural moment in which ideas about sexuality have become increasingly fluid. In many of these works, eroticism functions not merely as provocation, but also as a space for exploring questions of selfhood, feelings, and the boundaries of social norms. Desire, embodiment, and human connection are not presented as fixed truths, but are instead opened up, examined, and reimaged in literary form. Erotic literature is here understood as fiction in which sexuality plays a thematically and aesthetically central role, rather than serving as an incidental or peripheral motif.

The selection of texts discussed includes works by contemporary Estonian authors published after the year 2000, in which sexual experience is portrayed as a dynamic site of cultural meaning-making rather than a fixed or biologically determined instinct. Particular attention is given to works by female authors, who have significantly expanded the thematic and poetic range of Estonian erotic fiction by foregrounding sexual autonomy, mutual vulnerability, and the complexity of intimate encounters. This shift also signals a broader tendency towards destabilizing traditional gendered narratives of desire.

Drawing on approaches from literary studies, philosophy, sociology, and cultural theory, this study investigates how sexual expression is constructed in 21st-century Estonian prose through two principal poetic modes: realist and stylized. The realist mode emphasizes direct, corporeal, and often psychologically charged representations of sexual experience, whereas the stylized mode operates through figurative language, rhetorical play, and aesthetic distancing. These poetic strategies are examined with particular attention to how they shape the reader's emotional and interpretive engagement with the text. Language itself becomes a crucial site for negotiating meaning, shaping not only which forms of sexuality are depicted but also how they are interpreted. As a result, erotic literature emerges as a field of expressive and affective potential, in which sexuality becomes a medium for reflecting and negotiating broader cultural transformations.

Pilleriin Puhlov (b. 1994), University of Tartu, PhD student, Junior Research Fellow in Estonian Literature (Ülikooli 16, 51003 Tartu), pilleriin.puhlov@ut.ee